

OB DVAJSETI OBLETNICI RAZGLASITVE OGNJIŠČA V LUKČEVI HIŠI NA KAMBREŠKEM ZA KULTURNI SPOMENIK: BELEŽKA K DEDIŠČINSKEMU TURIZMU¹

ŠPELA LEDINEK LOZEJ

Inštitut za slovensko narodopisje

spela.ledinek@zrc-sazu.si

Izvleček: V prispevku je opisana kuhinja v Lukčevi hiši na Kambreškem, ki je bila leta 1999 razglašena za etnološki spomenik lokalnega pomena, in tvorna vloga Jožice Strgar pri dediščinskem ovrednotenju ognjišča, hiše in vasi.

Ključne besede: dediščina, zbirke in zbirateljstvo, Kambreško, Kanal ob Soči, turizem

Letošnje leto mineva dvajset let, odkar je Občina Kanal ob Soči kuhinjo z ognjiščem Lukčeve domačije na Kambreškem razglasila za etnološki spomenik lokalnega pomena. V dveh desetletjih sta ognjišče in Lukčeva hiša postala samoniklo kulturno in turistično središče Kambreškega – postojanka na Poti Miru, zbirka v mreži zbirk ZBORZBIRK, središče krajevnega kulturnega življenja in zavetišče za turiste, popotnike, kolesarje ter tiste, ki jih zanima preteklost območja in dobra ognjiščna kuha. Vse to bolj ali manj na pobudo solastnice in skrbnice Jožice Strgar.¹

Kambreško je razložena vas z zaselki na severnem delu Kanalskega Kolovrata med Sočo in Idrijo, mejno reko danes med Slovenijo in Italijo, v drugi polovici 19. stoletja, po letu 1866 med kraljevino Italijo in avstro-ogrsko monarhijo, in poprej med Beneško republiko in avstrijskimi deželami (Ravnik 2015: 15–120). Hiša številka 15, Lukčeva hiša – tako poimenovana domnevno po gospodarju Luki – leži v središču vasi. V nekoliko drugačnih gabaritih je vrisana že v fran-

ciscejskem katastru (Spletni vir 1). Do srede 20. stoletja je bila tod trgovina, od petdesetih do sedemdesetih let 20. stoletja gostilna.² Zatem domačija dve desetletji ni bila stalno naseljena, konec devetdesetih let pa je vnovič postala središče in srečevališče ljudi.

Po podatkih novogoriške območne enote Zavoda za varstvo kulturne dediščine je jedrni del stavbe prav kuhinja z ognjiščem iz 19. stoletja, stavba pa je bila večkrat predelana in dozidana, nazadnje leta 1922. Umeščenost in zasnova kuhinje z odprtim ognjiščem in krušno pečjo je odločala o zasnovi in oblikovanju ostalih stavbnih delov, prezidav in sprememb. Kuhinja je pravokotnega tlorisa in s predelno steno (*paradano*)³ razdeljena na dva dela. Nad polovico metra dvignjenim ognjiščem se razprostira napa, namenjena

¹ Opredelitev dediščinskega turizma je v pričujočem *Izveščju* orisana v članku kolegice Katarine Šrmpf Vendramin (prim. str. 60–67).

² V trgovini in gostilni je do smrti leta 1974 gospodinjala Pavla Pavšič (r. 1898 Laščak). Omožena je bila z učiteljem Radivojem Pavšičem iz Kontovela pri Tistu, ki je poučeval v kambreški ljudski šoli (Rijavec 2014; Rijavec idr. 2015: 134–135). Jožica Strgar domneva in raziskuje, če izvira rodbina Petra Laščaka (r. 1823 v Ročinju), očeta slovitega arhitekta Antonia Lasciaca (1856–1946), prav iz Lukčeve hiše (Strgar, 16. 10. 2019).

³ Le-ta je bila po domnevem izvorni situaciji rekonstruirana leta 2011 (Zavod).

Ognjišče (foto: Špela Ledinek Lozej, 30. 11. 2019).

lovljenju in prevajanju dima v prostran dimnik. Pravokotni prednji del kamnitega ognjišča je pomaknjen v prostor, tako da je je le-to dostopno s treh strani. Pod prednjim delom ognjišča je prostor za shranjevanje kuriva. Okoli celotnega dela ognjišča so nameščene lesene klopi, ki so omogočale sedenje ob oziroma na ognjišču. Ob ognjišču je zaradi skupnega odvajanja dima še ustje krušne peči, katere kupola je nekdaj segala v debelino zidu in sosednji prostor, ki pa je bila v šestdesetih letih, ob vzpostavitvi bivalne kuhinje z zidanim štedilnikom odstranjena (Strgar, 30. 11. 2019; Zavod).

Kuhinja z odprtim ognjiščem – enem zadnjih primerkov ohranjenih dvignjenih odprtih ognjišč sredozemskega tipa z napo za odvajanje dima (Ledinek Lozej 215: 222) – je bila leta 1999 na pobudo Jožice Strgar in tedanjih solastnikov, Lidije Prijon in Občine Kanal ob Soči, s strani Zavoda za varstvo kulturne dediščine ovrednotena kot profana stavbna dediščina⁴ in predlagana za razgla-

tev za etnološki spomenik lokalnega pomena. Občinski svet je na 10. seji, 7. decembra 1999, sprejel *Odlok o razglasitvi kuhinje v objektu Kambreško 15 za etnološki spomenik lokalnega pomena*. Odlok je stopil v veljavo po uradni objavi v *Primorskih novicah*, 21. januarja 2000 (Spletni vir 1; Spletni vir 2; Zavod).

Jožica Strgar, pobudnica vpisa in današnja solastnica stavbe je otroštvo preživela na Kambreškem.⁵ Kot otrok je bila bolehna, zato se ni igrala s sovrstniki, marveč je posedala s starejšimi Kambrežani in Kambrežankami ter jih spraševala o krajevni zgodovini, šegah in navadah. Sistematično je pričela zbirati predmete po potresu leta 1976. Ker v stanovanju v Desklah, kamor se je preselila leta 1980, ni bilo dovolj prostora, je predmete shranjevala sprva pri mami na Kambreškem, kasneje pa tudi v Lukčevi hiši.⁶ Ob

tranjosti, uvrščamo med redko ohranjene stavbne enote značilne za začetek 20. stoletja na širšem območju» (Zavod).

⁴ Enotna številka dediščine 12278 (Spletni vir 1). Poleg kuhinje je bila kot dediščinska prвина ovrednotena še s kamnitim podom tlakovana osrednja veža; in kot je zapisano v dokumentaciji Zavoda za varstvo kulturne dediščine, lahko stavbo »zaradi ohranjenih zgodovinskih in slogovnih vzporednic, tako na zunanosti kot v no-

⁵ Rojena je bila 11. marca 1956 pri Hostarjih, zaselku severozahodno od Srednjega. Ko je imela šest let, se je preselila na Kambreško, od koder je obiskovala osnovno šolo v Kanalu (Strgar, 16. 10. 2019).

⁶ Lukčeva hiša je bila tedaj v solastništvu Lidije Prijon (r. Pavšič), ki je sicer živila v Kopru in zgolj občasno prihajala na Kambreško (Strgar, 30. 11. 2019).

Jožica Strgar (foto: Petra Kolenc, 13. 12. 2019).

tem je leta 1997 za prehodno vežo dobesedno »odkrila« založeno in pozabljeno odprto ognjišče. In kmalu je na njem zanetila ogenj. Njeni obiski Kambreškega so postali čedalje pogostejši. Sčasoma se ni več vračala v Deskle, ampak je ostala na Kambreškem tudi prek tedna in prek zime. »Prišlo je spontano, ko enkrat zakuriš te prežame toplota od ognjišča. Sama sem tu kot začarana« (Strgar, 16. 10. 2019).

»In ko so zakurili ognjišče, so začeli prihajati domačini in obujat spomine« (Strgar, 16. 10. 2019). Ogenj in ognjišče sta pritegnila sovaščane, ki so prinašali spomine in različne predmete, z namenom, da se ohranijo.⁷

⁷ Jožica pravi, da je v zbirki »od vsake hiše [kambreške

Zbirka je rasla in danes so v Lukčevi hiši poleg ognjišča, ognjiščne, gostilniške in stanovanjske opreme iz različnih časovnih obdobij – od druge polovice 19. stoletja pa do 70. let 20. stoletja, in domoznanske knjižnice učitelja Pavšiča še zbirka raznoterih etnološko pričevalnih predmetov in fotografij, zbirka ostalin prve svetovne vojne⁸ ter zapuščine borcev (Colja 2004: 6; Rijavec 2014; 2015: 134-135; Spletni vir 4; Strgar, 16. 10. 2019 in 30. 11. 2019). Muzejski in bivalni prostori, zbirateljski artefakti in vsakdanje potreščine so prepleteni – prav tako kot je Jožičin vsakdan vzajemno prežet z gospodinjskimi, kuratorskimi, restavratorskimi in gostiteljskimi opravili.

Poleg domačinov so v Lukčevo hišo pričeli prihajati tudi obiskovalci, tako (ne)naključni kolesarji kot tisti, ki so prišli z namero ogledati si ognjišče in zbirko. Jožica jih sprejema z od-

prtimi rokami in ne le zato, ker je bil pogoj občine in svetnikov ob razglasitvi, da bo hiša odprta za javnost. Zaradi dotrajanosti konstrukcijskih elementov ostrešja je na obiskovalce (in seveda stanovalce) prežala nevarnost vdora strehe, poleg tega je v stavbo ob slehernem deževju zamakalo. Na navedeno je Jožica vseskozi opozarjala solastnike, v prvi vrsti kanalsko občino. Občina je tako zahvaljujoč prizadevanjem takratne uslužbenke Rosane Ščančar leta 2010 zagotovila sredstva za nujna vzdrževalna dela na ostrešju in zamenjavo korčne kritine ter bila obenem primorana za-

krajevne skupnosti] nekaj, če drugega ne, kakšna črepinja« (Ilich 2019: 12).

⁸ Po odhodu nekdanjega moža leta 2013 je ta deloma okrnjena.

četi razreševati lastništvo.⁹ Z občinski odlokom so solastniki v svojem deležu prispevali k obnovi strehe. V sledečem letu so skupaj z Zavodom za varstvo kulturne dediščine in ob prizadevanju Silvestra Gabrščka pridobili še intervencijska sredstva Ministrstva za kulturo za investicijsko vzdrževalna dela v notranjosti objekta, in sicer za sanacijo ognjišča, za menjava podov, stopnic in polic ter za postavitve zaščitne pregradne stene med ognjiščnim in siceršnjim delom kuhinje¹⁰ (Strgar, 16. 10. 2019 in 30. 11. 2019; Zavod).

Jožica Strgar je tvorno vplivala na kulturno življenje na Kambreškem. V letih med 2002 in 2010 je vodila *Turistično rekreacijsko društvo Globočak*,¹¹ ki od leta 2003 prireja *Kulturne dneve pod Globočakom*. Še posebej odmevni sta bili proslavi ob vstopu Slovenije v Evropsko unijo leta 2004 in ob vstopu v schengensko območje leta 2007, ko so med drugim v Podklancu ob Idriji odigrali njeno avtorsko predstavo *Kontrabant čez Idrijo*. Predstava je botrovala ustanovitvi istoimenske gledališke skupine, ki sedaj deluje kot gledališka skupina *Globočak*. Vsako leto pripravi tudi zapis za *Trinkov koledar* (Ravnik 2006: 167–182; 2015: 23–30; Spletni vir 7; Strgar, 30. 11. 2019).

V okviru vseprisotnega dediščinsko-turističnega diskurza je dejavnost Jožice Strgar zanimiva za premislek (vsaj) zaradi dveh vidikov. V svojem javnem delovanju je samoniklo usvojila in učinkovito uporabila dediščinski instrumentarij (npr. vpis v register, razglasitev za spomenik, popis zbirke) ter

Vhod v Lukčevo hišo (foto: Špela Ledinek Lozej, 18. 5. 2013).

dediščinske medije (muzejska zbirka, predstava) za zamišljanje in udejanjanje svoje vizije življenja in dela na Kambreškem. Le-ta je, kakopak, mestoma pregnetena oziroma vpeta v turistično-razvojne vizije območja, pri katerih imajo, kot je na podlagi raziskave na bližnjem Tolminskem ugotovil Miha Kozorog, veliko »vlogo tudi (spontane) prakse domačinov« (Kozorog 2009: 220). Kljub temu, da je Lukčeva hiša vpeta v turistične itinerarije in vrisana na turistične zemljevide, da je torej zastopana v turistični krajini Kambreškega, Posočja in Goriške – npr. postaja na Poti miru, točka v mreži ZBORZBIRK, predstavitev na občinski strani (Spletni vir 3, 4 in 5), Jožica Strgar meni, da bi moralo biti na različnih ravneh več postorjenega za (turistično) promocijo Lukčeve hiše, torej, da ni v dovoljšni meri vpisana v (razvojne) vizije Kanalskega. In res, v *Akcijskem načrtu ukrepov*

⁹ Poleg Občine Kanal ob Soči ter Jožice Strgar, ki sta ji z namenom, da se ohrani življenje v Lukčevi hiši, zapustili svoj lastniški delež hčeri Lidije Prijon, Lilijana Trampuž in Radojka Prijon, so bili namreč še drugi lastniki, od katerih je občina odkupila deleže (Strgar, 30. 11. 2019).

¹⁰ Jožici Strgar sta pri finančnem in siceršnjem vzdrževanju stavbe pomagala tudi hči Valentina Strgar in zet Martin Andolšek (Strgar, 3. 12. 2019).

¹¹ Društvo je bilo ustanovljeno leta 1999 (Strgar, 30. 11. 2019).

Delavnica *Zbirke povezujejo* (foto: Špela Ledinek Lozej, 18. 5. 2013).

za spodbujanje trajnostnega razvoja turizma v Občini Kanal ob Soči 2019 – 2021, sprejetem na občinski seji 26. septembra 2019, Lukčeva hiša v razdelku o kulturni dediščini ni omenjena (Spletni vir 6). Razhajanja med zamišljanji razvoja lahko zasledimo povsod, sploh pa v turizmu, ki je kot zastopnik razvoja hegemon, »zaradi česar so konkretne stvari, ki jih prinaša, včasih nereflektirano dobrodošle v vseh oblikah« (Kozorog 2009: 220).

Navedeno pa seveda ne spodkoplje emancipatorne moči Jožičine dediščinsko-turistične tvornosti, in sicer, prvič, proaktivnosti in kuratorstva pri tvorjenju¹² dediščine, ter, drugič, pristnosti, ki presega siceršnje uprizoritve avtentičnosti,¹³ vzbujene pri obiskovalcih s svojim življenjem in delom med vsakda-

nimi in muzejskimi artefakti, neposrednim in osebnim odnosom, toplino živega ognja in ognjiščno kuho. Naj bo pričujoči paberek poklon vestalki Lukčevega ognjišča!

VIRI IN LITERATURA

Arhivski viri:

Zavod za varstvo kulturne dediščine, Območna enota Nova Gorica, Dosje Kambreško 15.

Literatura:

Colja, V. 2004: Ni sedanosti brez preteklosti. V: *Most* 2/6: 6.

Ilich, I. 2019: Deset let občini in državi pila kri: Jožica strgar zaslužna za zbirko življenja, ki ga ni več: Lukčeva hiša na Kambreškem je muzej v muzeju. *Slovenske novice*, 12. 6. 2019, 6.

Kirschenblatt-Gimblett, B. 1998: *Destination Culture: Tourism, Museums, and Heritage*. Berkeley in Los Angeles: University of California.

Kozorog, Miha 2009: *Antropologija turistične destinacije v nastajanju: prostor, festivali in lokalna identiteta na Tolminskem*. Ljubljana: Univerza v Ljubljani, Filozofska fakulteta.

Ledinek Lozej, Š. 2015: Ognjišča v zbirkah med Alpami in Krasom. V: Dapit, R., Ivančič Kutin,

¹² Dediščina namreč ni (le) odkrita in ohranjana, marveč je kot prvo (so)ustvarjena z registri, razstavami, zbirkami idr. oblikami tvornosti (prim. npr. Kirschenblatt-Gimblett 1998).

¹³ Koncept »avtentičnosti« in »uprizorjene avtentičnosti« (*staged authenticity*) je v raziskovanje turizma vpeljal Dean MacCanell (1979). Na posebnih »odrih«, tj. prizoriščih, rezerviranih za turistične dejavnosti, predvsem za interakcije s turisti, domačini navadno uprizarjajo svojo avtentično kulturo. In turist dobi občutek, da je v stiku z »avtentičnim«, dejansko pa je le z »uprizorjeno avtentičnostjo«.

B. in Š. Ledinek Lozej (ur.): *Le collezioni uniscono: Collezioni etnologiche, tradizione orale e turismo culturale fra le Alpi e il Carso = Zbirke povezujejo: Etnološke zbirke, ustno izročilo in kulturni turizem med Alpami in Krasom*. Udine: Università degli studi, Dipartimento di lingue e letterature straniere; Ljubljana: Znanstvenoraziskovalni center Slovenske akademije znanosti in umetnosti, Inštitut za slovensko narodopisje, 215–233.

MacCanell, D. 1979: *The Tourist: A New Theory of the Leisure class*. New York: Schocken Books.

Ravnik, M. 2015: Živa tradicija in zgodovinski spomin v dolini Idrije – izhodišče projekta Kulturna dediščina v zbirkah med Alpami in Krasom (Zborzbirk) = Tradizione vivente e memoria storica nella valle dello Iudrio – presupposto del progetto L'eredità culturale nelle collezioni fra Alpi e Carso (Zborzbirk). V: Dapit, R., Ivančič Kutin, B. in Š. Ledinek Lozej (ur.): *Le collezioni uniscono: Collezioni etnologiche, tradizione orale e turismo culturale fra le Alpi e il Carso = Zbirke povezujejo: Etnološke zbirke, ustno izročilo in kulturni turizem med Alpami in Krasom*. Udine: Università degli studi, Dipartimento di lingue e letterature straniere; Ljubljana: Znanstvenoraziskovalni center Slovenske akademije znanosti in umetnosti, Inštitut za slovensko narodopisje, 9–39.

Ravnik, M. in I. Miklavčič Brezigar 2015: Liško, Kambreško in dolina Idrije = Le zone del Lig, Kambreško e la Valle dello Iudrio. V: Poljak Istenič, S. (ur.): *Kulturna dediščina med Alpami in Krasom: Vodnik po zbirkah = L'eredità culturale fra Alpi e Carso: Guida alle collezioni*. Ljubljana: Založba ZRC SAZU, 129–133.

Rijavec, T. 2014: *Zbirka Lukčeva hiša = Collezione Lukčeva hiša*. Ljubljana; Nova Gorica: ZRC SAZU.

Rijavec T. idr. 2015: *Zbirka Lukčeva hiša = Collezione Lukčeva hiša*. V: Poljak Istenič, S. (ur.): *Kulturna dediščina med Alpami in Krasom: Vodnik po zbirkah = L'eredità culturale fra Alpi e Carso: Guida alle collezioni*. Ljubljana: Založba ZRC SAZU, 134–136.

Sogovorci:

Jožica Strgar, Kambreško, 16. 10. 2019, 30. 11. 2019 in 3. 12. 2019.

Spletni viri:

Spletni vir 1: Register kulturne dediščine RKD. <https://gisportal.gov.si/portal/apps/webappviewer/index.html?id=df5b0c8a300145fda417eda6b0c2b52b> (dostopano 25. 11. 2019).

Spletni vir 2: Odlok o razglasitvi kuhinje z ognjiščem v objektu Kambreško 15 za etnološki spomenik lokalnega pomena. <http://www.lex-localis.info/KatalogInformacij/VsebinaDokumenta.aspx?SectionID=1e6d3116-8e09-4da4-8038-c883e08f41f6> (dostopano 25. 11. 2019).

Spletni vir 3: Pot miru. <http://www.potmiru.si/slo/lukceva-hisa-kambresko> 8 (dostopano 27. 11. 2019).

Spletni vir 4: ZBORZBIRK, <https://as.parsis.si/zborzbirk/zbirka.a5w?zid=1015> (dostopano 27. 11. 2019).

Spletni vir 5: Lea Širok: Lukčeva hiša vabi na Ogled. Moja Občina.si: Kanla ob Soči. <https://www.mojaobcina.si/kanal-ob-soci/novice/prenovljena-lukceva-hisa-vabi-na-ogled.html> (dostopano 27. 11. 2019).

Spletni vir 6: TIC Kanal. <https://www.tic-kanal.si/slovenia-green> (dostopano 27. 11. 2019).

Spletni vir 7: Naško Križnar: Podravno (urejeno gradivo). http://isn3.zrc-sazu.si/avl_arhiv/prikazenote.php?EnotaID=1440 (dostopano 26. 11. 2019).